

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΧΟΡΤΑΤΣΗ

Πανώρα. Κριτική έκδοση με εισαγωγή, σχόλια και λεξιλόγιο Εμμανουήλ Κριαρά, αναθεωρημένη με επιμέλεια Κομνηνής Δ. Πηδώνια, Ζήτρος, Θεσσαλονίκη 2007, 616σ., 10 εικ., ISBN 978-960-463-002-8.

Η δεύτερη κριτική έκδοση της *Πανώρας* του Χορτάτση από τον Εμμανουήλ Κριαρά βγήκε σε αναθεωρημένη έκδοση από την Κομνηνή Πηδώνια, έκδοση που συμπεριλαμβάνει τώρα και τον δεύτερο πρόλογο, του Απόλλωνα, ο οποίος θεωρείται από τους περισσότερους μελετητές επίσης γνήσιος, και ένα λεξιλόγιο που συμπεριλαμβάνει όλες ανεξαιρέτως τις λέξεις του έργου μαζί με την παραπομπή στους σχετικούς στίχους. Η νέα έκδοση ξεκινάει με τον παλιό πρόλογο του Κριαρά (1975), την παλαιά Εισαγωγή (σσ. 13 εξ.), ένα English summary της Εισαγωγής (σσ. 75 εξ.) και το Επίμετρο (σσ. 81 εξ.). Περισσότερο ενδιαφέρον έχει η νέα Εισαγωγή της κ. Πηδώνια (2007), που ξεκινά με έναν πρόλογο (σσ. 99 εξ.), όπου δικαιολογείται η ανάγκη της νέας έκδοσης, μιας που έχουν περάσει πάνω από 30 χρόνια από τότε, και όλα τα άλλα δραματικά έργα του Κρητικού θεάτρου έχουν παρουσιαστεί σε νέες κριτικές εκδόσεις· επίσης έχουν εκπονηθεί στο μεταξύ μια σειρά από μελετήματα, γλωσσικά και γραμματολογικά, υφολογικά και θεατρολογικά, καθώς και λεξικά, που μπορούν τώρα να αξιοποιηθούν. Η εκδότρια σημειώνει σχετικά: «Σήμερα επανεκδίδονται αναθεωρημένα το Κείμενο, στο οποίο ας σημειωθεί, έχει προστεθεί ο Πρόλογος του Απόλλωνα, που δεν περιλαμβάνεται στην έκδοση του 1975, το Λεξιλόγιο, όπως και τα Σχόλια, επίσης αναθεωρημένα και εμπλουτισμένα. Επιπλέον εκδίδονται και σχολιάζονται σημειώματα του χειρογράφου Δατέργολα (D), ενώ δημοσιεύονται και πρόσθετοι Πίνακες» (σσ. 101 εξ.).

Η ίδια η νέα Εισαγωγή (σσ. 105 εξ.), που συμπληρώνει την παλαιά, ξεκινά με το κεφάλαιο «Ο Χορτάτσης και τα έργα του» (σσ. 107 εξ.) και παρουσιάζει συνοπτικά τις απόψεις των μελετητών που έχουν δημοσιεύσει νέα στοιχεία για τη βιογραφία του Χορτάτση. Συνεχίζει με το κεφάλαιο «Η *Πανώρα* και οι νεότερες έρευνες» (σσ. 113 εξ.), όπου αναφέρονται θεματολογικά τα εξής: Πρότυπα, επιδράσεις και απιχησίες της *Πανώρας* (σσ. 114 εξ.), Η γνησιότητα μερών του έργου (σσ. 118 εξ. κυρίως για το δεύτερο πρόλογο), Θεατρολογικά και άλλα ειδικά ζητήματα της *Πανώρας* (σσ. 123 εξ.), Παρατηρήσεις στα χειρόγραφα της *Πανώρας* (σσ. 133 εξ.): εδώ αναλύονται οι σημειώσεις στο χειρόγραφο Dapergola, που προέρχονται όμως από τον ιδιοκτήτη, ενώ υπάρχουν και οκτώ στίχοι του αντιγραφέα, που δηλώνει πως αντέγραψε το έργο από τις 13 Ιουνίου ως τις 13 Ιουλίου 1673. Στο χειρόγραφο αυτό υπάρχουν και οι γνωστές μικρογραφίες (βλ. πίνακες). Η εισαγωγή κλείνει με την περιγραφή της επανέκδοσης, η οποία γίνεται στο μονοτονικό, βασίζεται ορθογραφικά στο *Λεξικό της μεσαιωνικής ελληνική δημόδους γραμματείας* του Κριαρά, διορθώνει σε ορισμένα σημεία γραφές ή εμπλουτίζει τη στίξη, ενώ παραθέτει, όπως αναφέρθηκε, και τον πρόλογο του Απόλλωνα. Το κριτικό υπόμνημα επανεκδίδεται σε αναστατική έκδοση μετά το κείμενο. Οι όποιες νέες επεμβάσεις στο κείμενο δηλώνονται στα σχόλια, τα οποία έχουν επίσης εμπλουτιστεί. Μόνο ο apparatus criticus του προλόγου του Απόλλωνα παρατίθεται υποσελιδίως.

Ακολουθεί το Κείμενο (σσ. 143-292), το κριτικό υπόμνημα (σσ. 293-334), τα Σχόλια (σσ. 335-374), το Λεξιλόγιο (σσ. 375-595), Πίνακες κύριων ονομάτων (σσ. 597 εξ.), Επιλογή βιβλιογραφίας (σσ. 599 εξ.) και οι πίνακες (σσ. 603 εξ.). Κατ' αυτόν τον τρόπο διαθετούμε τώρα μια νέα έκδοση του μοναδικού ποιμενικού δράματος του Χορτάτση, που είχε επικεντρώσει την προσοχή πολλών μελετητών για τη λεπτή ειρωνεία, με την οποία ο Ρεθύμνιος δραματουργός αντιμετωπίζει την ποιμενική μόδα της εποχής του. Στους μελετητές που εξέ-

φρασαν απόψεις για το έργο θα έπρεπε να συμπληρωθεί η διδακτορική διατριβή της Κ. Βασιλειάδη το ιστορικό και κοινωνικό περιβάλλον στο οποίο αναπτύχθηκαν το κρητικό και ιταλικό αναγεννησιακό και μανιεριστικό θέατρο, σσ. διατρ. Θεσσαλονίκη 2002. Με την ευκαιρία αξ σημειωθεί, πως τα κειμενικά desiderata του κρητικού θεάτρου δεν ικανοποιήθηκαν ακόμα όλα: π. χ. η *Ερωφίλη* απαιτεί ακόμα μια κριτική έκδοση κλασικής υφής, ενώ ο Alfred Vincent ετοιμάζει επανέκδοση συμπληρωμένη του *Φορτουνάτου*. Και οι μελλοντικές μελέτες του κρητικού θεάτρου φαίνεται πως θα είναι κυρίως δραματολογικές και υφολογικής υφής. Ας ελπίσουμε, πως με την συμπληρωμένη επανέκδοση της *Πανώριας* θα ξεκινήσει μια νέα δυναμική στη διερεύνηση του κρητικού θεάτρου, γιατί οι σχετικές έρευνες τα τελευταία χρόνια ήταν μάλλον υποτονικές.

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

ΚΑΙΤΗ ΔΙΑΜΑΝΤΑΚΟΥ-ΑΓΑΘΟΥ

Περί Τραγωδίας και Τρυγωδίας. Οκτώ διαδρομές στο τραγικό και κωμικό θέατρο, Παπαζήσης, Αθήνα 2007, 664σ., ISBN 978-960-02-2100-8.

Η συνάδελφος Καίτη Διαμαντάκου-Αγάθου μας χάρισε και δεύτερο τόμο με οκτώ διαφορετικά μελετήματα, από τα οποία τουλάχιστον τα μισά αφορούν το αρχαίο θέατρο, τα άλλα το νεότερο ελληνικό. Η «τρυγωδία» είναι αρκετά σπάνια λέξη, αριστοφανική και αυτή, περιπαικτική, που δηλώνει την κωμωδία. Όλα τα κεφάλαια είναι πυκνογραμμένα και περιεκτικά και έχουν δημοσιευτεί με διάφορες ευκαιρίες ή περιμένουν ακόμα τη σειρά τους να δουν το φως της δημοσιότητας. Ο πρόλογος διαφωτίζει με γλαφυρότητα και ενέργεια το περιεχόμενο των κεφαλαίων αυτών, ώστε να μπορούμε να τον χρησιμοποιήσουμε και στη συνοπτική αυτή περιγραφή. Το πρώτο κεφάλαιο, «Νόσοι και ιάσεις στην αρχαία ελληνική τραγωδία και κωμωδία. Η κλιμάκωση του ιατρικού συγκρητισμού και της θεραπευτικής αισιοδοξίας» (σσ. 21-119), πιο σύντομη μορφή του εκτενούς άρθρου θα συμπεριληφθεί στο περιοδικό *Αρχαιολογία και Τέχνη*, σε αφιέρωμα για την «Ιστορία της ιατρικής στην Ελλάδα». «Το μελέτημα προσεγγίζει τις κυρίαρχες στο αρχαίο τραγικό και κωμικό δράμα αναπαραστάσεις της νόσου, της προέλευσης και της ίασης της, σε σχέση αφ' ενός με τη μαγικο-θρησκευτική αντίληψη των ιερέων του Ασκληπιού και αφ' ετέρου με την ορθολογική-επιστημονική αντίληψη των ιπποκρατικών γιατρών, αντιλήψεις οι οποίες γνώριζαν αξιωματική ανάπτυξη και διάδοση στη διάρκεια του 5^{ου} αι. π. Χ. Αναζητούνται οι διαφορετικές δραματικές μεταγραφές της νόσου και της ίασης στα πεδία της αρχαίας τραγωδίας και κωμωδίας και παρακολουθείται η κλιμάκωση του ιατρικού συγκρητισμού και της θεραπευτικής αισιοδοξίας, έτσι όπως δρομολογούνται στον *Προμηθέα Δεσμώτη* του Αισχύλου και την *Αντιγόνη* του Σοφοκλή, ενισχύονται στην *Άλκηστη* του Ευριπίδη και τον *Φιλοκτήτη* του Σοφοκλή, διαφοροποιούνται στους *Σφήκες* του Αριστοφάνη και τελικά κορυφώνονται στον *Πλούτο* του ίδιου ποιητή, έργο όπου αποτυπώνονται παραστατικά και απτά όλη η αμφισβημία και ο συγκρητισμός της κλασικής σχέσης απέναντι στην αρρώστια και τις εναλλακτικές δυνατότητες θεραπείας της» (σσ. 10 εξ.). Το εκτενές κεφάλαιο απαριθμείται από τις εξής θεματικές ενότητες: Η τυπολογία των τραγικών νόσων: Η κυριαρχία του «ψυχικού», Η κυριαρχία της θεϊκής αιτιότητας, Η «αποκατάσταση» του νοσούντος και οι δυνατότητες θεραπείας, Η διείδωση της θεραπευτικής αισιοδοξίας, Η τυπολογία των κωμικών νόσων: η κυ-